

Scholia in Cap. X I I I.

Et Andem de Homine sententia Platonis et Moysi siue ostendit in hoc capite. Vt ergo enim fatur, Animam (que principem in homine locum obtinet, & ad Dei imaginem condita est) intelligentem, immortalē esse. Vt ergo homini imperium in bellis & alias inferiorum ordinum creaturis, consejūm īse docet. Vt ergo hominem in corpus & animam diuidens, illud mortale, hanc eodem se habere modo, & ubi à corpore dīcesserit, (quidem pura sit), Dei beneficio, ad diuinam & sibi similem naturam proficiat, & beatitudine uera frui, testatur. Hanc platonis probauit & de Anima principatu & immortalitate doctrinam Porphyrius diligenter explicit, cuius uerba adscripti Eusebius.

- 1 Apparet itaq; quod sunt specula oculi speculo altero sunt puriora et clariora, sic et Deus illo quo in nostra anima est purior & clarior existit.
- 2 In Deum itaq; conuersi, ipso speculo utemur optimo: et sic nos ipsos etiam optime cognoscemus.
- 3 Nam si similes est, diuino, & immortali, & inuisibili & non diffisiibili & indissolubili & subestimati & consenserit in incorrumpibilitate.
- 4 Sed quoniam ea que de incorporeis & inuisibilis substantia dicta sunt, consentiunt & convenient Mosi cum Platone, tempus est etiam reliqua partes platonice philosophie considerare.

Quod productum esse mundum ab Hebreis Plato accepit. Cap. X V.

Gen. 1. **M**osie igitur uniuersa à Deo creata prædicante. In principio, inquit, erat lucis illius efficiens & terram. Vide quemadmodum non excidit ab hac sententia Plato. Omne, inquit, quod factum est, necessariò à causa factum est: et enim nihil potest absq; causa. Uniuersum igitur, aut celum, aut mundum, aut quavis alia notetur appellatione, considerandum, utrum erat tempor, nullum generationis sua habens principium: an factum est, & ab aliquo incepit principio. Visibilis igitur & tangibilis est, cum corpus sit: cuncta uero hæc sensibilia sunt. Quæ uero sensibilia sunt, opinio subiacere, & facta esse demonstrauimus. Quod porrò factum est, à causa factum esse, necesse est. Causam igitur & creatorem uniuersi qui sit, inuenire difficile est: & cum inuenieris, in uulnus edere impossibile. Et post pauca: Sic igitur rationem sequentes, nefas est dicere animatum hunc mundum ac uerū mentem à Dei prouidentia non esse factum.

Scholia in Cap. X V.

Consentaneum esse Eusebio uidetur, si quis affirmet, platonem optimam philosophie sue partem ab Hebreis accepisse, cuius est quoc: Mojen fecutus fatetur, Uniuersum hoc oris in sua celis, & eorum quae istorum ambitu comprehensa sunt, à causa aliqua prima productum esse, non autem ab eterno siue, mille minus ex atomis temere confusisse & coaduisse. Risi hoc nomine Magistrum suum Princeps ille Philosophorum Aristoteles, quem nonnulli fecerunt dictum: Solus magister meus Plato mundum genuit. Plinius libro. 2. Naturalis historie cap. 1. Aristoteli subscrivens: Mundum inquit, & hoc quod alio nomine celum appellare libuit, cuius circumflexu teguntur omnia, uerba esse credi patet, eternum, immensum, neq; genitum, neq; interitum unquam.

I. Definit hec Moysi uerba, que extant Gen. 2. 1. iste est liber generationis celii & terre, quando creta sunt, in die quo fecit Dominus Deus celum & terram.

De Luminaribus. Cap. X VI.

Rerum cum Moses solem & lunam & carteras stellas à Deo producias ostendit. Et dixit Deus, inquit, Fiant luminaria in firmamento celii & sint in signa & in tempora dies & annos. Et fecit Deus duo luminaria magna, & posuit ea in firmamento celii, & stellas. Similiter Plato quoq; dicit, à uerbo & mente diuina solem & lunam, & alias quinq; stellas cognominatas erraticas ad generationem temporis facta esse. Quorum corpora Deus fecit, & posuit in circulis. Diligenter igitur considera quod dicit, à uerbo & mente diuina. Illis enim uerbi quoq; ipsi consentaneum est quod Psalmista dicit: Verbo Domini celii firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum.

eorum. Deinde cum Moses in firmamento positas stellas dixerit eadem uoce Plato usus in circulis posuit inquit. Ad hæc per singula opera Descriptura dicit: Et uidit Deus quia bonus. Et summatis repetens: Et uidit Deus omnia, & erant bona ualde. Plato autem, Si pulcher est, inquit, iste mundus, & creator bonus manifestum est eum ad æternum respexit. Et rufus, Hic pulcherimus effectuum, ille optima causarum.

Scholia in Cap. X VI.

Dicitur sententia capituli partes. Prima, de celo sum corporum causis. Plato, cum Moysi consenserit, illorum efficientem & principem causam, Deum constituit. Et sicut Moyses Solem & Lunam in firmamento esse posita dicit, ita Plato: Et tunc p[ro]p[ter]op[er] p[ro]p[ter]op[er]. Finali causam astrorum eadem ambo profitentur, numerum & motum nec quod latitudine & longitudine. Vt ergo etiam fatur Solem dicere, Lunam nocti preceps, innumerabilesq; alias stellas à Deo esse creatas, que de Demiurgi sapientia et bonitate, eos admonet qui Astronomie operantur. Secunda, de omnium opifici diuini partium praefixa, generatio agit, easq; bona esse, cum scripture Mosaicæ testimoniis, sum argumento à causa effectus, probat. Nam ut dicit Plato, εἰ μὲν καλέσεις ἐστιν οὐ τοσούς, οὐτε δικαιόχροος αγαθός.

De alteratione & mutatione mundi. Cap. X VII.

Præterea de consummatione & immutatione mundi aperte & magna uoce scripture prædicante, qui complicitabitur celū sicut liber. Et rursum: Erit celum nouum, & terra noua. Et rufus: Præterit enim figura saeculi. Ita huius. Audi quomodo Plato etiam hoc dogma comprobavit in Timaeo dicens: Constituit celum uisibile atq; tangibile, & propter h[oc], & existis, & talibus, & ex quatuor numero, mundi corpus factum est, proportione convenientis, a carteris omnibus indissolubile, præterquam ab eo qui colligavit. Et post pauca: Tempus igitur cum celo factum est, ut simul facta, simul etiam dissoluantur, si quando solutio quedam ipsorum fieri. Et post pauca subtempus cū soluuntur, si quando solutio quedam ipsorum fieri. Quod ligatum est, solubile est, quamvis si bene aptatum beneq; ligatum solueret, bonus non sit. Quare, inquit, Deo attribuens uerba: Dixi quorum ego creator as pater sum, quoniam facti estis, immortales quidem non eritis, nec indissolubiles omnino. Non ergo dissoluemini, nec in mortem deducimini, maiore uinculo colligati. Et in libro de Republica hoc inquit: Uniuersum aliquando quidem ipse Deus conuolut, aliquando autem dimittit, cum circulationes convenientis mensuræ tempus habuerit. Nonnunquam enim casu in contraria circumducitur, cum animal sit, & prouidentiam ab eo qui fecit, in principio sumperit. Celum enim corporum est, quare abq; mutatione penitus esse impossibile est. Circulariter autem motum, minimam sui motus habet mutationem: nihil autem potest seipsum semper volvere, prater corpus, quod omnium qua[m] mouentur habet principatum, quod nullo modo potest, modò sic, modò alter moueri. Ex quibus omnibus non oportet hunc cundum à seipso volvi semper, concedere: nec à Deo binos & contrarias iolutiones accepisse: nec quidem à duobus diis inter se dissidentibus, sed sicut modò dictum est, aliquando quidem à diuina causa ducitur, uitam rurliu[m] consecutus, immortalitatemq; à creatore super inuictam, ali quando autem, cū dimissus fuerit, per seipsum uoluit tempore quo dimittitur: quoniam cum maximus sit, ac æqualis sim ponderis minimo nixu mouetur, multa annorum millia uoluit. Omni uenit, quæ mirabiliter accidunt, hæc uniuersi circulationis causa est, quæ aliquando sicuti nunc uoluit, aliquando in contraria. Maximas igitur tunc mutationes fieri purandum, ac multas corruptiones animalium, interitus hominum. & alia noua atq; inaudita.

Scholia in Cap. X VII.

Sicut literè Mundum à Deo conditum esse, & unanitati obnoxiasesse omnes' creature, mutandum; & à deo creare & ex parte & deum definitum, disertè affirmant. In eadem sententia fuit Plato, si in sebo creditus addecenti obscuri Platonis de Mundi mutatione argumenta & testimonia. Omnis una uerissime de his scriperunt Apostoli Paulus & Petrus. Ille quidem Rom. 8. cuius rei ius decribit his verbis: Etenim sollicita creature expectatio expectat ut palam sicut filii Dei. Quippe unanitati crea- tura subiaceat, non uolens, sed propter eum qui subiecti eam sub ipso. Quoniam & ipsa creature libera- biur a servitute corruptionis, in libertatem glorie filiorum Dei. Scimus enim quod omnis creature congemiscit, similiq; nobissem parturit usq; ad hoc tempus. Hic uero circumstans recitat 2. Epif. 3. Celi procelle in morem transibunt: elementa uero effluantia soluentur, terraq; & que in ea sunt ope- ra exurentur. Et paulo post: Celi incensis soluentur, & elementa effluantia liquefiant. Sed celos nouos & terram nouam, iuxta promissum illius expectantem, in quib; iustitia inhabitabit. Esa. 65. & 6. Apoc. 21.

Quod resurrecti mortuos etiam concedit, non diuide quam ab Hebreis
Plato discere potuit. Cap. X VIII.

Progressus deinde aliquantulm, mortuos resuscituros dicit: quod nescio unde iam aliunde quam à iudaica scriptura intellexerit. Ferebatur, in- quid, à prisca illis, eos, qui in ultima circulatione moriuntur, uincios futuro temporis in prima rursus resurgere: ac ab eiusmodi hominibus multa nobis nunciata est, quae nunc uulgo non recte falsa putantur. Consequens enim est, hos senes ad puerorum rursus naturam conuerti: & mortuos, qui facient in terra, rursus tunc esse resuscituros, generationem sequentes, quae in contra- ria reuolutur, nisi quos Deus in aliam conditionem traduxerit. Et progres- sus dicit: Tempore omnium exacto, quoniam mutatione fieri oportet, cum terrenum genus defecit, omni anima per generationem corpus iustum de- ducta, tunc uniuersi gubernator, habens gubernationis dimisiss, ad altitudinem suam abibit: mundum autem rursus Parcat, & innata cupiditas euer- tet. Quod cum fieri uiderint dij minores, partes mundi sua gubernationi commissas relinquent. Mundus autem reuolutus, atq; in contrarium latum, & magno terra motu concussus, inauditus omnibus animantibus pestem inueniunt: & tempore aliquo exacto, omni turbatione sedata solitus cursum recipiet. Deus enim, ne omnia dissoluatur, iuvernacula rursus capi- et: & omni expulsa turbatione, immortalem ipsum & insenescem effici- et. Et post pauca: Dicam, inquit, tibi sermonem Alcinoi apolum, sed for- tilissimi uiui, Eris nomine, genere Armenij, è Pamphilis oriundu qui olim in prælio mortuus, post decimum diem feri iam corpore corrupto delatus à suis domum, cum in regum ponetur, decimo die postquam decedit, reu- xit: multa q; ibi uidisse, narravit, ac inter alia, quod anima egressa è corpore cum multis in locum quemdam admirandum deuenisset, ubi terrenus hiatus inter se connexi maximi erant, & ex opposito duo ad cœlum itinera: iudices autem sedentes uidisse, à quibus, qui iusti fuisse iudicabantur, in anteriore parte signis alligatis ad dexteram, & sursum in cœlum ire uidebantur. Iniu- si uero ad sinistram, & deorsum signis ad posteriorem partem eorum alliga- tis, in quibus scripta erant eorum facinora. Quæcumq; uidisset, accessiss, atq; rogasse dicebat, ut liceret ei hominibus hæc nunciare, quod cum illis placet, per omnia illa loca diligenter ductum fuisse. Hæc Plato. Plutarchus autem in primo de Anima hæc narrat: Enanchus, inquit, nuper aegrotans, tanquam iam mortuus à medicis fuit relictus: & brevi tempore in seipsum postea reductus, dicebat se mortuum fuisse, & in corpus iterum restitutus, nec me in ægrotatione mortitum, reprehensusq; aiebat uehementer à do- mino

Resurrexit
quidam apud
gentiles à
mortuis.

LIBER V NDECIMVS.

245

mino suo eos spiritus, qui anima eius duxerunt: ad Nicandā enim missos, non ad illum fuisse. Nicandas autem cotarius erat, & in palæstris non igno- bilis, qui eo tempore, quo Enanchus reuixit, in maximas incidit febres, ac re- penitè mortuus est. Hic autem uituit, superest q; est felicissimè nobiscum manens. Hæc ideo posui, quia scriptura etiam Hebræorum nonnullos re- uixisse uerissimè narrat.

Scholia in Cap. X VIII.

Platonem non ignorarum fuisse, doctrinæ Hebreorum, de Resurrectione mortuorum & fine Mun- di huic, in hoc capite ostendit Eusebius, Platonem ex Plutarcho teles addicens. Narratio- bus de Bro Armenio & Enancho, quid sit tribendum nescio. Paucos Platonicos Philosophos, Athe- al tempore Pauli apostoli fuisse apparet, si Plato mortuus reuictus credidit. Cum enim sanctus Apo- stolus ific diceret, Philosophi cum derideret, coparent, quod resurrectionem mortuorum annuncia- set. Sed si quis Platonis uerba, que hic noster Eusebius adducit, preius consideret, facile animadver- tet, longè alio consilium Platonem illa dixisse. Nisi forte de Resurrectione mortuorum loqui liber quod indignum hominibus fidelibus non dubito. Note sunt fabule de magno Platonis anno, qui exa- eius tandem, quæ olim fuerat, mundi constitutionem, easdem occupationes hominum, reductiū uia- debatur.

* Sed qui nam ortus tum erat animalium & hospes, & quod post ex se mutuò atq; sunt

* Antillo autem huic & ipsi affinatus: Sed Sofisti et Heraclioni narrabimus. Enanchus enim ex

De coeli terra secundum Platonem. Cap. XIX.

Verum quoniam in reprobationibus scripturæ, solis p̄ijs terram quan- dam reuerti fertur, secundum illud, Mites autem hæreditabunt ter- ram. Hæc uero coelestis est. Sicut manifestè indicat sermo dicens quam pro- pheta ex preciosis lapidibus allegorice constare significat, dicens At quæ sursum est Hierusalem, libera est quæ est mater omnium nostrum. Ecce pre- paro ego tibi Anthracem lapidem, & ponam pinnacula tibi ex iaspide, & fundamenta ex sapphiro, & circuitum tuum ex lapidibus electis. Confide- ra quomodo ipse quoq; Plato similia in libro de Anima, ex persona Socra- tis scribit: Glauci artificum, inquit, non posset expondere quæcunq; ibi sunt: ego autem etiam si possem & Simmia, uita tamen mihi non sufficit. Nihil tamen prohibet formam illius terræ, ut mihi quidem uidetur, breuiter expli- care. Satis hoc est. Simmis inquit. Credo igitur, Socrates addidit, quoniam est in medio cœlo rotundo, nihil sibi opus esse, ne cadat, nec aere, nec ulla re alia. Deinde maximam rem quandam esse, ne huic similem, in qua tanquam in sterquilino formicas, aut in palude ranas, homines uideo habitere. Et post pauca: Ipsam uero terram mundam in cœlo mundo, ubi stellarum sunt, pos- sitam esse credo. Et progresus: Si natura, inquit, humana illa posset superio- ra perspicere, cognoscere et ibi esse uerum cœlum, ueram lucem, & ueram ter- ram. Hæc enim terra, & isti lapides, & omnia quæ hic sunt corrupta, ex eaq; sunt, quemadmodum ea quæ prope mare sunt, à saliedine maris. Et post pau- ca: Dignam rem auditu dicere, inquit, si fabulum audire uelletis. Nós au- tem, inquit Simmias, libenter audiemus. Dicitur ergo, Socrates, inquit, ta- lem illam terram esse, si quis totam ab alto prospiceret, qualis esset duode- cim coloribus exornata sphæra, quorum illi colores quibus pictores abu- tuntur, quasi feces sunt ibi autem uniuersam illam terram à fulgentioribus & melioribus esse depictam, atq; aliam partem eius caruleam, aliam aure- am, aliam albam multo albiorum nitue, & ex alijs coloribus alias mirabili pulchritudine coloratas, & ultra quæ oculus hominis perspiceret. In tanta igitur talicq; terra proportionabiles arbores nascuntur, flores & fructus pro-

Q 3 portio:

portionabiliter gerentes: montes quoque collesq; sunt & lapides in simili proportione, quorum quasi particula illi lapides sunt. Sardius dico, iaspis, smaragdus, & similes, quibus multo meliores illi sunt. Nihil enim boni est, quod ibi non sit.

Scholia in Cap. XIX.

Eusebius *de rebus iheropolitanae*, hoc est, de ecclesi terra diffutans, eandem fuisse Platoni & *Sacrum* scriptorum struq; testamentum fenantem, de celo nouo & terra noua, probare contum est in hoc capite. Testimonia que adducit Eusebius ex cap. 5. Matth. Gal. 4. Epi. 5.4. de Ecclesia Electorum sunt accipienda. Ecclesia autem in celis triumphantis nascitur, Platon notam fuisse tum denum credemus, cum quis nobis fidem fecerit, platonem credidisse in Iesum Christum, qui caput Ecclesia ej. & eundem Philopothum non ignorasse. *Esse Catholica Ecclesiam*, communionem sanctorum, cui peccata remissa sunt. Verum ista nemo hancenit affirmare auctor est, & nemo unquam aferuit.

Quod etiam de iudicio futuro *Hebreos* Plato sequitur. Cap. XX.

Cum etiam scriptura iudicium postquam hinc abierimus, animarum futurū dicitur, & per alia multa, & per hoc non minus: iudicium, inquit, sedet, & libri aperti sunt, & antiquis dierum sedet, fluuij igneus coram eo fluebat, mille millia ministrabant ei, & decies centena millia assisterant ei. Audi etiam Platonem de iudicio dicentem, & fluuij nomine utentem, multasq; piorum mansiones, & diuersa impiorum supplicia, non alter ferre quam Hebreorum scripturam narrant. Scribit enim in libro de *Animas*: *Tertius annis in medio iistorum exit, & iuxta ostium in latissimum incidit loci igni ardenter, ubi facit paludem mari nostro multo maiorem, aqua & limo ebul lientem: ac in turbidis atq; limos terrae circum amplexus, prope paludem Acherusiam defluit: nec ipsi permixtus, sed crebris sub terram uorticibus circumvolvulus, infra Tartarum exit. Hic est annis, quem Pyrphlegethonta nominant. ex opposito huius Stygius est quartus annis, a quo paludē Stygiū nomine fieri creditur, Pyrphlegethonti oppositus, tandem prope Acherusiam paludem ex opposito uenit. Nec etiam huius aqua cuiusdam miscetur, sed circumdata in Tartarum tandem exit in oppositum Pyrphlegethonti. Hunc portę Cocytm appellant. Hęc cum ita se habeant, cum defuncti ad eum locum deuenient, quo deportantur, primū dijudicantur, qui nam iustè & qui nam contrā uixerint: & si qui uidebuntur medio quodam modo uiuere, in uehicula scandunt sua, & per Acheronta in paludem deferuntur, ubi graui supplicio depurgantur, & postea liberati honores consequuntur secundum benefactorum suorum dignitatem. Qui autem uidebuntur propter magnitudinem peccatorum curari non posse, in Tartarum omnes deieci, nunquam inde possunt exire. Qui uero curabiles sunt, quamvis maxime peccauerint, ut puta si contra patrem & matrem extra aliiquid fecerint, & postea penititudinem habuerint, uel homicidio, uel alio quodam facinore contaminati, hos in Tartarum deuenire necesse est: & annuo torti temporis spacio, eiciuntur ab unda: homicide quidem in Cocytm, patris autem & matris uiolatores in Pyrphlegethonta. Cumq; ad Acherusiam fuerint paludem, clamantes uocant alii quos uituperaverint, alii quos occiderunt. Cumq; uocarint, rogant & supplicant, ut in paludem suscipiantur. Etsi exorauerint, execuent, & liberantur a malis: Sin uero non exorauerint, rursus in Tartarum feruntur, ac inde iterum in fluvios: nec prius cessant, quam exorauerint quos leserunt. Hęc enim ultio à iudicibus imponitur. Qui autem sanctitati uitæ excelluisse uidebuntur, nō sunt qui ab ista terra quasi à vinculis liberantur. Horum qui se philosophia purgant, sine labore in sempiternum uiuant, & habitations pulcherrimas conse-*

consequuntur, quas nec uerbis exprimere possibile: nec si possem, tempus sufficeret. Horum iquid gratia oī Simmias cunctis uirtutis curam oportet in hac uita gerere: optimum enim propositum est, & spes maxima. Hęc Plato. Quod autem dixit, non esse possibile uerbis pulchritudinem illarum habitationum exprimere, non ne simile illi nostro est. Non uidit oī *Esa. 64* illus, nec auris auditum, nec in cor hominis alcendit, quæ præparauit Deus amantibus eum. Habitaciones autem multas dicit, & nos multas esse apud *Ioan. 14* patrem mansiones dicitimus: Pyrphlegethonta uero ignem eternum esse quis dubitabit? *Hebreorum* enim propheta similiter clamat: *Quis nunciabit uobis, quia ignis ardor: quis nunciabit uobis locum eternum?* Et rursum: *Vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur.* Plato quoq; in *Tat. 1* *Esa. 66*. tarum defectos impios, non exituros inde affuerit, & piis in beatis locis in sempiternum uiucturos affirmat. *Quod uero addit, Sine labore non ne illi simile est, Vnde abeat dolor, mortor, & gemitus?* Quod autem dixit non sim pliciter, sed cum in uehicula condescenderint sua, in Acheronta amnem depel li: quæ nam alia uehicula denotare potest corpora, quibus assumptis, una se cundum Hebreorum scripturas uitæ retrubutio fit.

Scholia in Cap. XX.

Ex capite septimo prophetie Danielis, in quo usq; de Monarchijs quatuor descripta est, Eusebius extremum quod uocant, iudicium abicit. 2. *Muina inferni Pyrphlegethontem, Stygium, Cocytum, & purgatorum Platonicus describit.* 3. Subiecti iudicij de bonis, malis, medijs, etc. *Opacu.* 4. gradibus poenarum, quas damnati & alij, quibus subuenit ipsis ignoscendum clementia. *Sufficiunt, agit.* 5. *Platonis iudicis ratiōne*, & felicitatem cuius erunt participes ij, qui in hac uita uirtutis studiosi & amantes fuerint, commendat. 6. *Scripture sancte pronunciat aliquo ista omnia probat, & ratiōne vix p. xxi. u. 1. que condescendunt, interpretatur de corporibus refusatis à mortuis, & cum animalibus suis iterum coniuncti.*

1. *Nam terra & lapides & omnis locus ille, corrupta sunt & detrita, sicut & ea que in mari sunt, a salfagine.*

Eusebii de Preparatione Evan-
gelica

Onsenionem Philosophie Platonicę, & Hebreorum sacrae scripturæ in duodecimo libro declarat Eusebius. Quo consilio id faciat, sepe admonui. Erant inter Ethnicos non pauci, qui uito Christianis hominibus uertebant, iudaicas scripture professionem. His respondens Eusebius, iniustam esse hanc querelam ex eo colligit, quod de rebus maximis, Platonis (quem Ethnici propter sapientiam magnificabant) & Hebreorum doctrinæ miranda confessio esse uidetur. Id uero ita se habere demonstrat multis argumentis, quorum primum duum est ad docendi discendiq; ordine ac methodo utriusq; communis. Alterum, id è *Etirnicis* capitum *ratiōne*, quam partim historicis exemplis, partim dogmaticis, illustrat. Habent Philosophi & Philologi, uberrimam in hoc libro materiam cogitandi & disputandi, de uiri boni ornamenti & ingenio, de legibus Politicis, & Economicis, de Prouidentia & alijs rebus, quarum *antwortatio* extat in nostris scholijs. Hęc breuiter annotare in gratiam Lectoris uisum est.